

KICHIK YOSHDAGI MAKTAB O'QUVCHILARIDA TURIZM VOSITASIDA
MA'NAVY AXLOQIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH YUZASIDAN OLIB BORILGAN
TAJIRIBA SINOV ISHLARINING NATIJASI VA SAMARADORLIK DARAJASI

РЕЗУЛЬТАТЫ И ЭФФЕКТИВНОСТЬ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНЫХ
ИССЛЕДОВАНИЙ ПО РАЗВИТИЮ ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННЫХ КАЧЕСТВ У
МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ ЧЕРЕЗ ТУРИЗМ

RESULTS AND EFFECTIVENESS OF EXPERIMENTAL RESEARCH ON DEVELOPING
SPIRITUAL AND MORAL QUALITIES IN YOUNG SCHOOLCHILDREN THROUGH
TOURISM

Abdumannatov
Elbek
Abdumajitovich¹
Ravshanqulova
Dilora
Ravshanovna²

Abdumannatov
Elbek
Abdumajitovich -
“Pedagogika”
kafedrası dotsenti,
pedagogika fanlari
bo'yicha falsafa
doktori (PhD).
elbekabdumannatov@gmail.com
Ravshanqulova
Dilora Ravshanovna
– O'zbekiston-
Finlandiya
pedagogika instituti,
Pedagogika
nazariyasi va tarixi
yo'nalishi 2-bosqich
magistranti
ravsankulovadilora@gmail.com

1.2- O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti, Samarqand, O'zbekiston

Annotatsiya. Ushbu maqolada kichik yoshdagi maktab o'quvchilarida turizm vositasida ma'naviy-axloqiy sifatlarni rivojlantirish bo'yicha olib borilgan ilmiy-tadqiqot natijalari bayon etilgan. Tajriba-sinov ishlari davomida 47 nafar o'quvchidan iborat tajriba va nazorat guruhlarini shakllantirilgan. Dastlabki va yakuniy tajriba sinovlari orqali o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy sifatlari rivojlanish darajasi aniqlangan. Natijalarga ko'ra, tajriba guruhidagi o'quvchilarda mazkur sifatlarning yuqori darajada rivojlanganligi guvohlangan.

Kalit so'zlar: kichik yoshdagi o'quvchilar, ma'naviy-axloqiy sifatlari, tajriba-sinov ishlari, turizm

Аннотация. В данной статье изложены результаты научных исследований, посвящённых развитию духовно-нравственных качеств у младших школьников с помощью туризма. В ходе экспериментальных исследований были сформированы экспериментальная и контрольная группы, каждая из которых состояла из 47 учащихся. Уровень развития духовно-нравственных качеств учащихся был определён посредством начальных и заключительных экспериментальных тестов. Согласно результатам, духовно-нравственные качества учащихся в экспериментальной группе развивались на более высоком уровне.

Ключевые слова: младшие школьники, духовно-нравственные качества, экспериментальные исследования, туризм

Abstract. This article presents the results of scientific research on the development of spiritual and moral qualities in young schoolchildren through tourism. During the experimental studies, experimental and control groups were formed, each consisting of 47 students. The level of development of students' spiritual and moral qualities was determined through initial and final experimental tests. According to the results, students in the experimental group showed a higher level of development of these qualities.

Keywords: young schoolchildren, spiritual and moral qualities, experimental research, tourism

KIRISH

Yosh avlodni ma'naviy jihatdan sog'lom tarbiyalashda turizmning o'rni beqiyosdir. Ayniqsa, kichik yoshdagi maktab o'quvchilari uchun tashkil etiladigan sayohat va ekskursiyalar ularning dunyoqarashini kengaytirish, milliy qadriyatlarimizni anglab yetish hamda vatanparvarlik tuyg'ularini rivojlantirishda

muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois, ushbu sohada ilmiy asoslangan va amaliy natijalarga ega bo'lgan tadqiqotlar olib borish dolzarb hisoblanadi. Ushbu maqolada ana shunday bir tadqiqot natijalari haqida fikr yuritiladi.

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunida [1] ta'lim tizimini isloh qilish, uning sifatini oshirish hamda yosh avlodni har tomonlama yetuk insonlar qilib tarbiyalash masalalari ustuvor vazifa sifatida belgilab berilgan.

Shu bois, mamlakatimizda ta'lim sohasiga katta e'tibor qaratilmoqda. Jumladan, maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarni qiziqish ruhida tarbiyalash, ularda mustaqil fikrlash, ijod qilish ko'nikmalarini shakllantirish hamda axloqiy fazilatlarni singdirish borasida samarali islohotlar amalga oshirilmoqda.

Boshlang'ich ta'lim bosqichi, ayniqsa bu jarayonda muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki aynan shu davrda bolalar dunyoqarashi shakllanib, atrof-muhit haqida dastlabki tasavvurlari paydo bo'ladi. Shuning uchun ham ushbu yoshdagi maktab o'quvchilarini ma'naviy jihatdan sog'lom holda tarbiyalash, ularning ma'naviy-axloqiy sifatlarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish zarur.

USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Yuqorida keltirilgan manbalarni puxta o'rganish tajriba sinov ishlarini amalga oshirishda muhim asos bo'lgan.

Tajriba sinov ishlari tajriba va nazorat guruhlarini respondentlarining ma'naviy axloqiy sifatlarini rivojlantirishga qaratilgan. Maqsadga muvofiq induktiv va boshqaruvchan kuzatish usullaridan, testlar, pedagogik tajribalar va ma'naviy tarbiyaning noan'anaviy vositalardan unumli foydalanilgan.

Shuningdek, kuzatish usullari orqali vatanparvarlik tuyg'usining namoyon bo'lish mezonlari aniqlab olingan. Ularni dastlabki va yakuniy bosqichlarda o'quvchilarni baholab, olingan ma'lumotlar qiyosiy tahlil qilindi. Bunda ko'pincha statistik hisoblash usullaridan foydalanildi.

Yurtimizdagi milliy qadriyatlar, madaniy meros obyektlarini asrab avaylash va hayotiy manbalar sifatida qayta tiklash masalalari Sharq mutafakkirlari asarlarida ham keng yoritilgan. Xususan, buyuk shoir va mutafakkir Alisher Navoiy "Xamsa" [2] asarlarining turli qismlarida inson kamoloti, axloqiy fazilatlar hamda vatanga munosabat masalalari atroflicha yoritilgan. Bu ulkan adabiy manba ma'naviy tarbiya sohasidagi barqaror adabiyotlardan biri hisoblanadi.

Vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirishda ta'limning roli masalalari Jamshidov V.R. [3] tomonidan o'rganilgan Ta'limning noan'anaviy shakllaridan biri hisoblangan ekskursiya turi ma'naviy tarbiyada qanday ko'mak berishi mumkinligiga Islomov S.I. tomonidan e'tibor qaratilgan. Mana shu maqsadlarni amalga oshirish jarayonida integrativ ta'limdan foydalanishi muhimdir [4]. Qo'shimcha e'tibor turizmdagi milliy madaniyatni rivojlantirish va bu borada ta'lim tizimidagi imkoniyatlarni o'rganish kerakligiga qaratilgan [5]. Bunda turizm sohasini ham boshqarish bilan bog'liq aspektlar [6] va ayrim aniq hududlardagi salohiyatlar [7] batafsil ko'rib chiqilgan.

NATIJALAR VA TAHLIL

Tajriba-sinov ishlari jarayonida nazorat va tajriba guruhidagi jami 47 nafar respondentning dastlabki va oxirgi bosqichdagi ma'naviy rivojlanish ko'rsatkichlari qiyosiy tahlil qilindi (1-jadval).

1-jadval. Tajriba va nazorat guruhlarida o'quvchilarida vatanparvarlik tuyg'usining dastlabki takomillashganlik darajasi

No	Mezonlar	Guruhlar	Baholash darajalari		
			yuqori	O'rta	past
1	Ekskursiya turizmining mazmun-mohiyatini tushunish	Tajriba	10	17	20
		Nazorat	10	14	23
2	O'z milliy madaniyati va boshqa xalqlar madaniyatiga hurmat tuyg'usi	Tajriba	9	16	22
		Nazorat	8	17	22
3	O'zbekiston yoshlarining tarix ilmidan, madaniyat va geografiyadan (ekskursovodlik) bilimlaridan xabardorligi	Tajriba	7	12	28
		Nazorat	7	13	27

Berilgan jadvaldagi ma'lumotlarga ko'ra, tajriba va nazorat guruhidagi o'quvchilarning vatanparvarlik tuyg'usi dastlabki bosqichda quyidagicha tahlil qilindi:

Ekskursiya turizmining mazmun-mohiyatini tushunish bo'yicha tajriba guruhidagi o'quvchilarning 10 nafari yuqori, 17 nafari o'rta va 20 nafari past darajada ekanligi aniqlandi. Nazorat guruhida esa mos ravishda 10, 14 va 23 nafar o'quvchilar shu darajalarni namoyish qildi.

O'z milliy madaniyati va boshqa xalqlar madaniyatiga hurmat tuyg'usi tajriba guruhida 9 nafari yuqori, 16 nafari o'rta va 22 nafari past darajada. Nazorat guruhida 8, 17 va 22 nafari o'quvchilarda ushbu tuyg'u mavjudligi qayd etildi.

O'zbekiston yoshlarining tarix ilmidan, madaniyat va geografiyadan (ekskursovodlik) bilimlaridan xabardorligi tajriba guruhida mos ravishda 7, 12 va 28 nafari; nazorat guruhida 7, 13 va 27 nafari o'quvchilarda kuzatildi.

Umuman olganda, dastlabki bosqichda tajriba va nazorat guruhidagi o'quvchilarning vatanparvarlik tuyg'usi deyarli bir xil darajada ekanligi guvohlik beradi. Keyingi tahlillar esa tajriba sinov ishlarining ta'sirchanligini baholash

imkonini beradi. Shunday qilib, tajriba guruhi bolalarida mazkur ko'rsatkichlar nazorat guruhi o'quvchilari bilan solishtirganda ancha yuqori ekanligi aniqlandi. Bu esa tajriba sinov ishlarining natijadorligidan dalolat beradi.

MUHOKAMA

Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, turizmdan o'quv-tarbiya jarayonlarida o'rinli foydalanish yosh avlodni ma'naviy jihatdan sog'lom qilib tarbiyalashda muhim omil hisoblanadi.

Xususan, tashkil etilgan turli xil ekskursiya va sayohatlar orqali bolalarda vatanga muhabbat hissi shakllanadi, tarixiy-madaniy meros obyektlariga hurmat paydo bo'ladi hamda atrof-tabiatga munosabat yaxshilanadi [8]. Bundan tashqari, bunday tadbirlar jamoaviy ishlash, do'stona munosabatlarni rivojlantirish kabi ijtimoiy ko'nikmalarni ham tarbiyalaydi.

Umuman olganda, turizm va sayohat turlari orqali yosh avlod ma'naviyatini yuksaltirish, ularning intellektual salohiyatini oshirish hamda axloqiy jihatdan pokiza insonlar bo'lib voyaga yetishlariga erishish mumkin [9].

Shuningdek turizmdan maktab ta'lim-tarbiya tizimida unumli foydalanish zarurligi asoslandi. Buning uchun ushbu sohadagi ilmiy-uslubiy salohiyatni yanada rivojlantirib borish lozim.

Olingan natijalarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, tajriba guruhi o'quvchilarining vatanparvarlik tuyg'usi nazorat guruhiga nisbatan ancha yuqori darajada rivojlangan. Bunda quyidagi omillar ta'sir ko'rsatgan:

- Ekskursiya turizmi orqali tarixiy-madaniy meros obyektlarini tomosha qilish imkoniyati.
- Tarixchi olimlar, mutaxassislar bilan uchrashuvlar tashkil etilganligi.
- Tabiat go'zalliklarini ko'rish, sayohat qilish zavqi.
- Do'stona munosabatlar, jamoaviy mehnatsevarlik ruhi.
- Yoshlar ijodiy uchrashuvlari, tanlovlarda ishtirok etish.

Ushbu sohada olib borilayotgan tadqiqot ishlarini davom ettirish, zamonaviy interfaol uslublarni joriy etish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Olib borilgan ilmiy tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, maktab yoshidagi bolalarni sayohat va ekskursiyalar orqali tarbiyalash ularning ma'naviy-axloqiy dunyosini boyitadi, mustaqil fikrlash va ijod qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi hamda vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantiradi.

Bundan tashqari, turizm imkoniyatlaridan unumli foydalanib, bolalarga tarixiy-madaniy merosimizni anglatish, tabiat go'zalliklarini tanitish orqali ularning bilim doirasi kengayadi, dunyoqarashi ravnaq topadi.

Shu bois, maktablarda turizm va sayohatlarni rivojlantirish, ushbu sohaga ixtisoslashgan murabbiylar tayyorlash muhim vazifa sifatida belgilanib, amaliy ishlar izchil davom ettirilmoqda.

XULOSA

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, olib borilgan tadqiqot natijalari shuni tasdiqladiki, turizm va sayohatlardan samarali foydalanib, maktab o'quvchilarini vatanparvarlik ruhida tarbiyalash mumkin. Bunday tadbirlarni muntazam ravishda tashkillashtirish orqali yosh avlod ma'naviyatini yanada yuksaltirishga erishish imkoniyati mavjud. Shu bois ushbu yo'nalishni jadal rivojlantirish, zamonaviy

usullardan foydalanib turizm imkoniyatlaridan unumli foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Yosh avlodni har tomonlama barkamol insonlar qilib tarbiyalashda ta'lim va turizm imkoniyatlaridan samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday tadbirlarni tizimli ravishda tashkil eta olish orqali bolalarda vatanga muhabbat, milliy iftixor tuyg'ularini tarbiyalash, dunyoqarashlarini kengaytirish hamda ma'naviy-axloqiy fazilatlarini shakllantirishga erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida" gi Qonuni, <https://lex.uz/docs/-5013007>
2. Navoiy, A. (1998). Mukammal asarlar to'plami. Toshkent: adabiyot va san'at.
3. Jamshidov, V. R. (2004). Milliy istiqlool g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar. O'zbekiston, 12-16b.
4. Islomov, S. I. (2015). Turizm sohasini boshqarish: nazariya va amaliyot. Toshkent: Niso Poligraf.
5. Jamshidov, V. R. (2004). Milliy istiqlool g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar. O'zbekiston, 12-16b.
6. Yunusova, D. (2011). Ekskursiyalar-ta'limning samarali shakli. Xalq ta'limi, 4, 46-49.b
7. Xoliqulova, G'. (2005). Integrativ ta'lim samaradorligi. O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi axborotnomasi, 2, 62-63b.
8. To'xtasin, I. (2016). Samarqand viloyati turistik salohiyatini rivojlantirishning dolzarb masalalari. Iqtisodiyot va innovasion texnologiyalar ilmiy elektron jurnali, 3b.
9. Hamidov, O. (2016). Ta'lim tizimida milliy madaniyatni rivojlantirish: muammo va yechimlar. O'zbekistonda xorijiy tillar, (2), 98-10b5.